

Satura.

Spisal L. Pintar.

od tem naslovom sem združil nekaj književnih drobtinic; deloma novih razlag za Prešerna, deloma starih, ki jih treba nekoliko popraviti. Naslov za ta raznolični drobiž spada v vrsto onih eksotičnih naslovov za tako drobnjavo, kot so n. pr. *pêle-mêle*, *mixtum compositum*, *miscellanea* i. t. d., vendar se mi zdi to ime dovolj uveljavljeno, da mi ga ni treba šele opravičevati, četudi v naslednjih razpravah ne nameravam pobirati stopinj za starorimskimi satiriki, ampak hočem, kakor mi ravno pride na vrsto, objaviti samo nekaj komentarnih opomb. —

V Ljubljanskem Zvonu (IX, 441) sem bil izpregovoril o Prešernovem sršenu na Stanka Vraza in sem trdil, da se izraz „Narobe-Katon“ nanaša — ne na starejšega Katona s priimkom *Censorius*, ampak na mlajšega s priimkom *Uticensis*; sklepal sem pa to iz te okolnosti, ker more pri Prešernu navedeni citat iz Lukanovih Farzali (I, 128) „*victrix causa diis placuit, sed victa Catoni*“ imeti edino le Utičana v mislih. Na 511. strani istega letnika se je nato oglasil g. Fekonja s protestom, češ, da ni bil on prvi, ki je obračal Prešernovega Narobe-Katona na starega Katona, karavca ali strogosodca, nego da je storil to že pred njim hrvaški pisatelj Zahar v „*Viencu*“ (III, 43).

Da dobe tudi zastopniki starejše razlage Prešernovega epigrama na Stanka Vraza svoje zadostilo, izraz „Narobe-Katon“ pa svoje popolnejše pojasnilo, primoran sem svojo prejšnjo razlago (Lj. Zv. IX, 441) deloma revocirati, kajti izraz „Narobe-Katon“ je bil izumljen že za dobo starejšega Katona, a Prešeren ga je rabil, kakor iz Lukanovih Farzali pritegnjeni citat dokazuje, tudi glede mlajšega. — Ali pa bi morali stvar zasukati ter reči: Prešeren je Lukanov izrek, veljaven za dobo državljanske vojske med Pompejem in Cezarjem, oziroma za dobo mlajšega Katona, s stališča historično-političnega premaknil na stališče kulturno-nacionalno, češ kakor da je veljaven za dobo starejšega Katona in da je pod „*causa victrix*“ razumevati prodirajoči vpliv tuje (grške) kulture, a pod „*causa victa*“ zanemarjeno starorimsko skromnost in poštenost. Na vsak način

imamo v Prešernovem epigramu kontaminacijo dveh različnih momentov, enega iz dobe starejšega, a enega iz dobe mlajšega Katona.

Da je bil nadevek „Narobe-Katon“ izumljen že za dobo starejšega Katona, izpričuje nam Plutarh v životopisu *Κάτων ὁ πρεσβύτερος* (19, 5). Govoreč o Katonovi skromnosti, pravi Plutarh približno tako-le: „Posmehoval se je tistim, ki so se veselili počesčenja s kipi in sohami in podobami, ter je rekal, da te vrste ljudje ne opazijo, da so ponosni le na izdelke bronolivcev, kamenosekov in slikarjev, najlepše podobe njega (t. j. Katona) pa da nosijo sodržavljeni v svojih srcih. In ko so nekateri z začudenjem vpraševali, kako da poleg mnogih neznatnih mož, katerim so postavili Rimljani kipe in spomenike, on nobenega nima, tedaj je odgovarjal: „Ljubše mi je, da vprašujejo, zakaj da mi spomenika niso postavili, nego da bi začudeno vpraševali, zakaj da ga so“. — Sploh je bil mnenja, da se dober državljani ne sme pustiti hvaliti, razen če se to zgodi splošnosti na korist. In vendar ni nihče samega sebe toliko hvalil kakor on, ko pravi na primer, da taki, ki v življenju kaj zagreše, pa jih ljudje zaradi tega grajajo, navadno odgovarjajo, da je krivično grajati jih, češ, saj niso Katoni, — ali pa, ko pravi, da take, ki nerodno in okorno skušajo posnemati nekatera njegova dejanja, imenujejo **Narobe-Katone** (τοὺς ἐν τῇ μιμῆσθαι τῶν ὑπ' αὐτοῦ πραττομένων οὐκ ἐμμελῶς ἐπιχειροῦντας ἐπαριστέρους καλεῖσθαι Κάτωνας).“ —

Prešernov epigram na Stanka Vraza razlagati nam je vzajemno z epigramoma „Daničarjem“ in „Bahači . . .“, s sonetom „Ne bo d'mo šalobarde!“ in s tretjo kitico „Krsta“.

Kaj je moralo tedaj pravega rodoljuba boleti? — Slovenstva stebri porušeni! domača šega zanemarjena! domača beseda prezirana! tujec se ošabno šopiri na slovenskih tleh! Toda ti, Črtomir, da si zaceliš to skelečo rano zaničevanja in preziranja, ne boš si vzel za vzornika Katona, ki s svojim obupom in smrtjo ni nič koristil republiki, ti si ne boš jemal življenja v slepi veri, ti ne boš skušal oteti svojega junaštva s samomorom — — pokopavši visokoleteče misli, a v svesti, da si storil vse, kar si kot mož mogel storiti, da rešiš stari narodni običaj, da otmeš propada vero in šege očetov, se boš modro prilagodil novim razmeram ter tudi v teh skušal po svoji moči koristiti svojim rojakom. — —

Spominjam se, da so svoj čas deklamatorji zadnja dva verza tretje Krstove kitice kaj radi govorili z vprašalno intonacijo namesto

z določno trdilno — ne pomislivši, da je „Al ne boš pošnel Katona?“^{Al ne boš pošnel...} vprav enako pozivu „Pojdi in posnemi ga!“ — — Kaj da je pesnik hotel s svojim zaupnim vzklikom izraziti, nam je jasno označil s končnim klicajem (!), namreč: „Ti, Črtomir, si ne boš vzel Utičana za vzgled!“ Delo ti bodi smoter, ne obup, kajti tudi v obupnih položajih narod potrebuje voditeljev, t. j. kakor v hrupnem boju vojskovodov, tako po izgubljeni bitki treznih tolažiteljev in učiteljev. —

V dotičnem stavku *al'* ni vprašalnica, nego marveč adverzativna členica (= toda, ἀλλὰ). Taka mislim, da je pravilna razlaga tretje kitice v „Krstu“.

Preidimo zdaj k epigramom, oziroma k Prešernovim nazorom, ki jih je imel o razmerju slovenstva do ilirstva. V prosti domači besedi, ki je vselej bila, je in vedno bo najtrdnejša vez in najživejše občilo med narodom in njega voditelji — v tej domači besedi zastaviti pero ter buditi rod majke Slave iz narodnega dremeža, Slovence vzdramiti k narodni zavesti, pospeševati literarni razvoj slovenščine, da bi mogel tudi ta najmanjši rod slovanski dostojno in častno nastopiti v zboru slovanskih rodov — to je smatral Prešeren za nalogo pravega domorodca. Oklesati in obdelati en sam kamen za slovanski dom mu je bilo važnejše, nego pa najprej začeti mešati malto slovanske vzajemnosti. Kaj bo bratu brat, mlahav in sušičen? Kaj bo v svežnju palic šiba, suha in trhla? Vsakdo naj samozavestno brani svoje ter naj gleda, da obdrži, kar ima. To naj goji in pospešuje: okrepljenje delov okrepi celoto. — Zaveden Slovenec utegne biti tudi zaveden Slovan! (*Natura saltum non dat!*) Tako je sodil ne-fantast Prešeren, „des Slawenthums aufrichtiger Freund“. — Prešernu se je zdelo najpotrebneje, da zaneti iskro slovenske samozavesti, da osveži koreninice narodne zavednosti, a to z vzgajanjem domačega narečja. On je sodil, da bi sprejem ilirščine za naš književni jezik še hitreje izpodlezel slovenščino v narodu in da bi se še rapidneje začele krčiti meje slovenskega ozemlja, če bi se z nenaravno oktroiranim književnim jezikom odcepili takozvani izobraženi sloji od mase prostega naroda; zdelo se mu je, da bi to provzročilo babilonsko zmešnjavo v naših vrstah, če bi se vsi Slovenci uvrstili med Gajeve literarne janičarje — in zato je obsojal Vrazov prestop k ilirizmu. —

Povod Prešernovemu sršenu pa je dalo Vrazovo pismo z dne 15. decembra 1840, v katerem Vraz, malodušno sodeč o slovenstvu, podvomeva, da je li sploh mogoče, da bi si izolirano slovenstvo opomoglo, v katerem toži, da slovensko pisateljjevanje niti

toliko ne more donášati, da bi mogel pisatelj poleg rednega poravnavanja tiskarskih stroškov od dohodkov svojega pisateljevanja pošteno in dostojno živeti. Prešerna, ki je imel o pisateljski nalogi nekoliko idealnejše misli, je ta skoraj banavzna izjava, kakor da bi bil pisateljevanju edini glavni smoter, da svojega moža dobro redi, tako zbudila, da je svoji nevolji duška dal v izrazu „lakota slave, blaga“ (oziroma „lakota dnarja, časti“). — Parafraza njegovega epigrama pa bi bila sledeča: Slovenski rod, ker manjši od drugih slovanskih rodov, je kajpada manj čislan in vpošteván (za „psa Slave“ ga menda smatrajo Vrazi in Kollarji — pravi z gorjupim sarkazmom v „Bahačih“), pisarji bi pa radi hitro zasloveli in z dohodki pisateljevanja zabogateli in to jih vleče v mogočnejši tabor drugih plemen. Slavohlepnost je po zmislu Prešernovega sršena zapeljala tudi Vraza, da je izpod slovenskega prapora uskočil pod barjak ilirski — kajti pri Slovencih ni bilo zaradi njih maloštevilnosti ni slave ni bogastva na dogledu. —

Prešernov citat iz Lukanovih Farzaliij vzemimo gnomsko: češ, bogovi se odločijo vselej za zmagovite razmere, oni so na strani zmage, oni naklonijo zmago — po geslu „fortes fortuna adjuvat strenuosque dii“, katonski značaji pa vztrajajo na strani podlegle težnje, če so jo bili za pravo spoznali, tudi tedaj še, ko že vidijo, da je vse izgubljeno; po porazu šele obupajo, dočim so se poprej z vso silo borili, premagani se šele uklonijo — toda ne zmagalcu s tem, da bi se izneverili prvotnim načelom, ampak samo trdi usodi s tem, da se umaknejo s prizorišča, češ, med te razmere ne sodimo mi. — In kaj je Narobe-Katon? Nasprotje od pravega Katona! Rob je (kakor opak) zadnja stran kakega predmeta (äbichte Seite, Kehrseite). Kar je odspredaj (na pravo stran ali na lice) gladko, svetlo in lično, je včasih odzadaj (t. j. na robe ali na opak) grapavo, kosmato in brez lika. Prislovna sestava „narobe“ se pa pogosto namesto pridevnika „naroben“ rabi sama pridevno, n. pr. narobe svet (verkehrte Welt), tako je tedaj „Narobe-Katon“ (perversus Cato) = nepravi, samo navidezni Katon. Katon se je uklonil in odnehal od zdušnega odpora proti Cezarju, oziroma od vztrajnega boja za republiko, šele, ko se je videl popolnoma osamljenega, ko je opazil gadno needinost, nizkotno sebičnost in slabotno malodušnost Utičanov dokler pa je imel količkaj upanja, je vztrajal, delal, bodril in svaril. — Vraz pa je bil kot uskok Narobe-Katon, ker je prehitro obupal ter zapustil poprišče slovenskega narodnega dela. Urodila

bi slovenska reč, da se majki Sloveniji ne izneverjajo lastni nje sinovi hiteči za utopijami!

Naglašanje nasprotja med prav'in narobe, med pristnim in ponarejenim, med bistvom in videzom je sploh Prešernu jako priljubljeno. N. pr. „Kako bi neki prave pel Levičnik!“ — Kopitar mu je bil „nápačen očitar“ (ein unberufener Glossenmacher) in Valjahunov verski fanatizem in strastna njega krvoločnost je v nasprotju s pravo duhovno božjo voljo (Prim. Zbornik IV. 173.). Vprašati bi se celo dalo, ali ni morda bila prvotno v verzu „Da ljúbit' mor'mo se, prav''uk njegovi“ besedica „pravi“ (ne glagol, = sagt, lehrt), marveč pridevnik s pomenom „je njegov pravi nauk“ t. j. pristni, pravi, nepokvarjeni Kristusov nauk (die echte christliche Lehre). „Kar znal, je vedno mólil 'z misli prave“ (ne s hlinjenim pobožnjaštvom). — „Ljubezni prave ne pozná, kdor meni, da vgasniti jo more sreče jeza.“ — Črtomir „izkazal se je korenine prave“ (ne potvorjenca) i. t. d. —

Katon in Črtomir sta si v nasprotju: pri prvem opazujemo trdovratno vztrajanje pri načelih (to ga žene v smrt!), pri drugem vidimo modro resignacijo in z izpremembo razmer soglasno izpremembo načel, samo da se uveljavi glavno načelo, namreč: otimati brate in preganjati zmot oblake! — Katon in Vraz sta si pa navidezno podobna (v istini ne!) — Katon se navdušuje za staro republikanstvo, Vraz za ilirstvo, toda navdušenje prvega je nesebično in požrtvovalno, pri drugem pa odločujejo sebični nagibi, dobičkolovstvo in slavohlepnost. — —

Spomin.

Samó majhen spomin si mi dala,
samó en hladen pogled,
ah, hladen tako in mrzel,
da pustil v srcu je sled.

A sled se ogrel je in vnel je
in tli sedaj in gori
in tiho skeli in peče
vse dni in noči . . .

Roman Romanov.